

УДК 007 : 304 : 070

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЙНОЇ ПРЕСИ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИКИ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

ГЕОРГІЄВСЬКА Вікторія,

д-р наук із соц. комунік., доцент,

Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Маршала Тимошенка, 136, Київ, 04119, Україна,
e-mail: georgiievaska@gmail.com

У статті з'ясовуються особливості висвітлення історії окремих українських партій, що виникли на початку ХХ століття в Наддніпрянській Україні, зокрема Революційної української партії (РУП) та Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Об'єктом дослідження обрано паризький журнал «Тризуб», який особливу увагу звертає на історію формування РУП та відзначення тридцятилітньої діяльності цієї партії. Використано такі основні методи, як моніторинг бібліографічних, історичних та історико-журналістських джерел, прес-кліпінг окремих видань (паризький журнал «Тризуб»). Опис, аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення дали можливість простежити етапи формування РУП (1900), її перетворення в УСДРП (1905), визначити головних діячів у політичних процесах відстоювання національно-державних інтересів перших десятиліть ХХ ст.

Ключові слова: партійна преса, паризький журнал «Тризуб», Революційна українська партія, Українська соціал-демократична робітничка партія, тематика публікацій.

HISTORY OF THE UKRAINIAN PARTY PRESS IN THE PERIODICALS (FIRST HALF OF THE XX CENTURY)

The article deals on the peculiarities of covering the history of some Ukrainian parties that were founded in Naddniproianska Ukraine in the early XXth century, in particular the Revolutionary Ukrainian Party (RUP) and the Ukrainian Social Democratic Worker's Party (USDRP). The object of the study was the Parisian magazine «Tryzub / Trident», which paid special attention to the history of the formation of the RUP and the celebration of the thirty-year activity of this party. The following main methods were used, such as monitoring of bibliographic, historical and historical-journalistic sources, press clipping of individual publications (magazine «Tryzub / Trident»). Description, analysis, comparison, systematization and generalization made it possible to trace the stages of formation of the RUP (1900), its transformation into the USDRP (1905), to determine the main figures in the political processes of defending national and state interests of the first decades of the twentieth century.

Key words: party press, Parisian magazine «Tryzub/Trident», Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Social Democratic Worker's Party, topics of publications.

Вступ. Українські історики, які вивчали ідейно-політичні процеси кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., неодноразово зверталися до історіографії партійних процесів зазначеного періоду. Так, у докторській дисертації О. Любовець серед окремих завдань визначено «систематизацію та класифікацію корпусу джерел з історії українських політичних партій»; цьому питанню частково присвячено перший розділ «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження». Науковець зупиняється на публікаціях О. Лоли, Я. Довбищенка, С. Єфремова, П. Стебницького, М. Ковалевського, А. Хвилі, С. Шемета та ін. [1].

У цьому ж аспекті важливим є дослідження «УСДРП у працях дореволюційних дослідників» О. Березовського, який проаналізував публіцистику історіографічного характеру, передусім написану партійними діячами, що «намагалися популяри-

зувати позиції власних партій» [2, с. 41]. До таких авторів належали Д. Дорошенко, А. Жук, М. Порш, В. Садовський, Л. Юркевич, С. Єфремов, М. Меленевський та ін.

Частково такі матеріали на зразок «із історії нашої партії», «нариси політичного життя», «із історії однієї партії», «українські політичні партії» тощо друкувались на сторінках періодики, скажімо, «Літературно-наукового вісника» (М. Ковалевський, 1919), «Нової ради» (Є. С. (Сергій Єфремов); М. Кушнір, 1918), «Хліборобської України» (С. Шемет, 1924–1925) та ін. Кількатомні праці присвятили політичним рухам у контексті розвитку національної історії її активні творці: М. Грушевський, В. Винниченко, І. Мазепа, П. Христюк, Д. Дорошенко, М. Стахів, В. Липинський; ґрунтовними були дослідження П. Феденка, І. Майстренка, М. Ковалевського, О. Гермайзе, А. Животка, П. Мірчука та ін.

Не втратили документальної основи й матеріали, надруковані в партійній пресі або тих часописах, що пропагували певні політичні програми (петербурзька «Вільна Україна»; київські «Слово», «Дзвін», «Робітничка газета», «Життя й революція»; львівський календар-альманах «Дніпро») або ж видавалися за кордоном («Вільна спілка» і «Трудова Україна» в Чехословаччині; газети «Борітеся – поборете» та «Нова доба» і журнали «Нова громада» й «Об'єднання» в Австрії; «Вільна Україна» в Детройті).

Не втрачають сьогодні актуальності першоджерела, що містять оригінальні факти з історії партійних рухів в Україні та життєдіяльності особистостей, які творили політичні цінності національного відродження, дають можливість простежити «почвальної сторінки загального суспільно-політичного досвіду українського народу» [3, с. 171].

Мета статті – з'ясувати особливості висвітлення історії окремих українських партій, що виникли на початку ХХ століття в Наддніпрянській Україні (РУП та УСДРП).

Об'єктом дослідження обрано паризький журнал «Триzub», який особливу увагу звертав на історію формування РУП та відзначення тридцятилітньої діяльності цієї партії у 1930 р.

Методи дослідження. У статті використано основні методи, що дозволять із масиву періодики першої половини ХХ століття вибрати ті газети й журнали, що не тільки відстоювали партійні позиції, а також осмислювали історію створення та розвитку політичних організацій в Україні (моніторинг бібліографічних, історичних та історико-журналістських джерел), прес-кліпінг окремих видань (паризький журнал «Триzub»). Опис, аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення дали можливість простежити етапи формування Революційної української партії (РУП, 1900), її перетворення в Українську соціал-демократичну робітничу партію (УСДРП, 1905), визначити головних діячів у політичних процесах відстоювання національно-державних інтересів перших десятиліть ХХ століття.

Результати й обговорення. Збереження історичної пам'яті стало одним із завдань редакції паризького журналу «Триzub» (1925–1940; з 1960 р. у США), заснованого з ініціативи С. Петлюри. Серед співробітників цього українського тижневика у Франції було чимало діячів РУП–УСДРП чи тих, хто поділяв партійні ідеали. Як зазначає дослідниця часопису «Триzub» А. Тимошик-Сударикова, це періодичне видання «з чітко окресленою державницькою позицією, базованою на ідеологічних засадах УНР», добре було відомим у середовищі української еміграції [4, с. 222]. Про це свідчить і різноманітний зміст видання (дописи власних кореспондентів, листи читачів із усього світу) [5].

Серед авторів паризького «Тризуба» – В. Прокопович, В. Королів-Старий, С. Наріжний, О. Шульгин, В. Садовський, М. Славінський, Б. Лисянський, А. Яковлів, С. Сірополко та ін. На сторінках журналу опубліковано немало нарисів, заміток, спогадів, некрологів і посмертних згадок про українських діячів: С. Петлюру, О. Пчіл-

ку, Г. Шерстюка, Н. Лотоцьку, С. Єфремова, В. О'Коннор-Вілінську, Т. Масарика, Є. Лукасевича, П. Холодного та ін. Тут друкувалися статті про місію української еміграції, становище української культури й духовних справ, завдання українських жінок та освітян: «Завдання еміграції» О. Шульгина, «Листи до емігрантів» Б. Лисянського, «Шевченко як пророк» Є. Бачинського, «Становище української церкви на Великій Україні» Г. Лазаревського, «Роля жінки у визвольній боротьбі за батьківщину» В. Завадської, «Полтавський університет» С. Наріжного тощо. Постійно подавалися повідомлення про життя й діяльність українців у світі (з Румунії писав Д. Геродот, із Польщі – І. Липовецький, із Чехії – М. Славінський, із Маньчжурії – Зелений).

На цьому змістовому тлі важливе значення належало публікації матеріалів політичного характеру. Нагодою для висвітлення історії РУП – першої української партії на східних землях – стало її тридцятиліття. Цій річниці присвячено кілька статей та оглядів. Зокрема, в передовій статті «Париж, неділя, 9 лютого 1929 року» (*тут вкралася помилка, адже в нумерації тижневика інша дата – 9 лютого 1930 р. – прим. В. Г.*) ішлося про створення РУП 29 січня старого стилю (11 лютого за новим стилем) 1900 р. Хоча ця дата відображена і в статті про РУП, що представлена в «Енциклопедії історії України» [6], але не подано уточнення про старий чи новий стиль; автор двічі згадав лише 29 січня: коли відбулася «нарада чотирьох» і було «започатковано процес створення партії»; але установчий з'їзд на той момент не скликався, тому це «умовна дата заснування партії».

У передовій статті тижневика «Тризуб» акцентовано увагу на двох важливих фактах: *ким* започаткована РУП і *яку роль* відіграли її ініціатори в національно-державному будівництві та в еміграційному середовищі. Так, підкреслено, що РУП створена «видатними представниками тодішньої української академічної молоді» початку ХХ ст., «молодими українськими революціонерами і патріотами», «найактивнішими елементами української молоді», які пізніше стали «найвидатнішими учасниками національної визвольної боротьби і будівничими нашої державности». Тому згадуючи фундаторів та учасників РУП, редакція мала на меті привітати й пошанувати «ветеранів визвольного руху, які межі нами знаходяться тут, на чужині чи поневіряються там, на поневоленій отчизні» [7].

Ширша стаття з нагоди 30-ліття заснування РУП опублікована в паризькому тижневiku 23 лютого 1930 р. Іван Рудичів присвятив детальний нарис зародженню та розвитку вказаної партії, її значенню в історії українських політичних рухів. Серед енергійних представників молоді Харкова, які зініціювали РУП, названо Д. Антоновича, Б. Камінського, Л. Мацієвича, М. Русова, до яких згодом приєдналися Ю. Коллард, О. Коваленко, Б. Мартос, Б. Познянський, що згодом обрали своєю програмою діяльності «Самостійну Україну» М. Міхновського. Як наголошував І. Рудичів, у лавах партії перебували Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Стешенко та «багато інших наших патріотів» [8, с. 4]; у реєстрі видатних діячів передусім імена С. Петлюри («якого доля висунула на ролю Вождя в нашій кривавій і жахливій боротьбі»), В. Винниченка М. Вороного, Д. Дорошенка, Д. Донцова, І. Мазепи, О. Олесь, М. Порша, В. Садовського, С. Черкасенка та ін. Варто зауважити: ймовірно, не всі зазначені діячі виступали партійними лідерами думок у РУП та УСДРП (із 1905 р.), але певним чином симпатизували їхнім політичним програмам чи перспективам можливого розвитку самостійної України. Важливою є думка автора статті про те, що діяльність цих двох партій – це настрої й очікування «цілого покоління» [8, с. 4].

Зрештою, і сам І. Рудичів належав до полтавського осередку РУП із перших днів його заснування, а з С. Петлюрою був знайомий ще з часів їхнього навчання в полтавській семінарії. Як пише М. Палієнко, дослідниця життєпису І. Рудичева, він «автор кількох партійних відозв, переховував у себе літературу національно-патріотичного змісту, перевозив заборонені видання РУП в різні регіони Полтавщини,

провадив серед населення активну пропаганду ідей РУП», а після ув'язнення співробітничав у регіональній періодиці, «брав активну участь в організації таємної друкарні», дописував до тижневика «Рідний край» та інших українських видань [9]. Тож і в своїй статті на сторінках паризького тижневика «Тризуб» автор не оминув «гарячкової видавничої діяльності» РУП – чернівецькі часописи «Гасло», «Селянин», «Добра новина», «Праця», серії агітаційних видань («Бібліотека історична», «Бібліотека політична», «Бібліотека «Гасла», «Бібліотека «Селянина»), різноманітних партійних відозв і брошур-метеликів [8, с. 6].

Перебуваючи на еміграції у Франції, І. Рудичів був серед організаторів Української бібліотеки ім. Симона Петлюри, а потім довголітнім директором (бібліотекарем) цієї української установи, неодноразово дописував про цінні збереження та рідкісні матеріали й книги на сторінках «Тризуба». На думку автора ювілейної статті про РУП, саме ця партія та її наступниця УСДРП проголосили й відстоювали українську державність та закликали до «оружної визвольної боротьби», саме вони дбали про втілення ідеї самостійної України як «найвищого гребеня розбурханого українського моря народнього» [8, с. 7]. На ці ідеї покладала свої надії й українська еміграція першої половини ХХ ст.

Політичні прихильники й послідовники РУП–УСДРП виявилися й на теренах Чехії, де в лютому 1930 р. з ініціативи Закордонного бюро українських соціал-демократів (УСДРП) відбулася з нагоди 30-ліття партії урочиста академія. До ювілейного комітету увійшли К. Антонович, Є. Вировий, І. Мазепа, П. Феденко та ін. У празькому готелі «Корона» зібралося понад 200 осіб, українці з Праги та Подєбрадів, чехи та представники деяких кавказьких народів. Серед почесних гостей заступник президента сенату ЧСР, соціал-демократ Совкуп і представник німецьких соціал-демократів д-р «Штраус», який був редактором німецького часопису «Sozial-Demokrat» у Празі. Промови виголосили Б. Матюшенко, О. Коваленко, І. Мазепа, проф. М. Славінський, фундатор УСДП на Закарпатті Остапчук, гості зібрання. Бурхливими оплесками аудиторія привітала ректора Українського Вільного Університету в Празі Д. Антоновича – першого голову й ініціатора РУП. Цей розлогий звіт від чеського кореспондента паризького тижневика містив важливий підсумок: ідеї молодих рупівців не втратили свого значення через десятиліття, вони набирають особливої ваги, коли «Україна стоїть перед новою національною революцією» [10, с. 26].

16 березня 1930 р. ще одна замітка в «Тризубі» присвячувалася ювілеєві РУП – до цієї дати подебрадська організація УСДРП у Чехії видрукувала спеціальний номер журналу «Соціал-Демократ» (1930. Ч. 4), де вміщено «живі статті» В. Дорошенка і П. Феденка. «Ложкою дьогтю в бочці меду» нез'ясований автор (публікація без назви і без підпису) назвав виступ І. Мазепа, який подав «угрунтовання позиції УСДРП щодо правительства УНР» [11, с. 24], розпочавши «безтактну» полеміку про події минулого.

Висновки та перспективи. Таким чином, діяльність першої української партії в Наддніпрянській Україні РУП, представники якої у 1905 р. створили нову політичну організацію – УСДРП, знайшла активне відображення на сторінках паризького тижневика «Тризуб», адже програмові засади РУП–УСДРП, національно-ідеологічна платформа, шляхи створення Української державності не втрачали своєї ваги впродовж тривалого часу. Ці ідеї підтримувала значна частина української еміграції, що не полишала своїх зв'язків із партією (Закордонне бюро УСДРП). Сторінки періодики різного часу можуть зберігати чимало фактів, подій, явищ партійного життя, нерозкритих біографічних і творчих сторінок активістів політичних рухів початку ХХ ст. що не актуалізовані в українській нації сьогодні.

1. Любовець О. М. Ідейно-політичні процеси в українських партіях у контексті альтернатив революційної доби (1917–1920 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 : історія України, Київ, 2006. 32 с.

2. Березовський О. М. УСДРП у працях дореволюційних дослідників. Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки. 2010. Вип. 182. С. 40–45. URL: file:///C:/Users/asus/Downloads/VchuI_2010_182_9.pdf (дата звернення: 6.03.2020).

3. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. [Харків]: ВПФ «Майдан», 1996. 190 с.

4. Тимошик-Сударикова А. Проблеми функціонування часопису української діаспори в чужомовному інформаційному просторі (на матеріалах паризького журналу «Триzub»). *Український інформаційний простір*. 2018. Ч. 1. С. 214–226.

5. Тимошик-Сударикова А. Паризький журнал «Триzub», 1925–1940 роки: формування та функціонування: моногр. Київ: Наша культура і наука, 2012.

6. Янишин Б. М. Революційна українська партія. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2012. Т. 9 : Прил–С. С. 157.

7. [Париж, неділя, 9 лютого 1929 року] // Триzub. 1930. Ч. 6. С. 1–2.

8. Рудичів І. Революційна Українська партія (з нагоди 30-ліття її заснування). *Триzub*. 1930. Ч. 8. С. 3–8.

9. Палієнко М. «Був вірний Петлюрі, є і залишаюся...» (Діяльність Івана Рудичева на посаді директора Української бібліотеки імені Симона Петлюри у Парижі). *Студії з історії архівної справи та документознавства*. 2005. Т. 13. С. 192–198.

10. В Чехії. *Триzub*. 1930. Ч. 9. С. 25–26.

11. ***. *Триzub*. 1930. Ч. 11. С. 24–25.

1. Berezovskyj, O. M. (2010), USDRP in the works of the pre-revolutionary researches, *Visnyk Cherkaskogo universytetu* [Newsletter of Cherkasy university], series: historical sciences, iss. 182, pp. 40–45, available on: file:///C:/Users/asus/Downloads/VchuI_2010_182_9.pdf (accessed 6 March 2020).

2. Liubovets, O. M. (2006), Ideological and political processes of Ukrainian parties in the context of the alternatives of the revolutionary (1917–1920), thesis for the Scholarly Degree of Doctor of History, specializing in 07.00.01 – History of Ukraine, Kyiv, 31 p.

3. Holovchenko, V. (1996), From «Samosiyna Ukraina /» to the Union of Liberation of Ukraine: essays on the history of the Ukrainian social democrats on the beginning of the XX century, Maidan, [Kharkiv], 190 p.

4. Tymoshyk-Sudarykova, A. (2012). *Journal «Tryzub» [Trident], 1925–1940: formation and functioning*, monograph, *Nasha kultura i nauka*, Kyiv

5. Tymoshyk-Sudarykova, A. (2018). The problems of functioning of Ukrainian diaspora periodical in alien information space (on the publications of the journal «Tryzub» in Paris), *Ukrainian informational space*, № 1, pp. 214–226.

6. Yanyshyn, B. M. Revolutionary Ukrainian Party, available on: http://www.history.org.ua/?termin=Revoliutsijna_ukrainaska (accessed 7 February 2020).

7. [Paris, Sunday, 9 February 1929] (1930), *Tryzub* [Trident], iss. 6, pp. 1–2.

8. Rudychiv, I. (1930), Revolutionary Ukrainian Party (on the occasion of the 30th anniversary of its foundation), *ibid*, iss. 8, pp. 3–8.

9. Paliienko, M. (2005), «I was faithful to Petliura, I am and remain...» (Activities of Ivan Rudychev as director of the Simon Petliura Ukrainian Library in Paris). *Studii Z Istorii Arkhivnoi Spravy Ta Dokumentoznavstva*. T. 13. P. 192–198.

10. In Czech (1930), *Tryzub* [Trident], iss. 9, pp. 25–26.

11. *** (1930), *Tryzub* [Trident], iss. 11, pp. 24–25.

UDC 007:304:070

HISTORY OF THE UKRAINIAN PARTY PRESS IN THE PERIODICALS (FIRST HALF OF THE XX CENTURY)

Georgiievskia Viktoriia, D.Sc. (Social Communications),

Borys Grinchenko Kyiv University, 13 B, Marshala Tymoshenka St., Kyiv, 04212, Ukraine, e-mail: georgiievskia@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5848-957X>

The aim of the study is to identify the peculiarities of covering the history of some Ukrainian parties that were founded in Naddniprianska Ukraine in the early XXth century, in particular the Revolutionary Ukrainian Party (RUP) and the Ukrainian Social Democratic Worker's Party (USDRP).

Methods. The following main methods were used, such as monitoring of bibliographic, historical and historical-journalistic sources, press clipping of individual publications (magazine «Tryzub / Trident»). Description, analysis, comparison, systematization and generalization made it possible to trace the stages of formation of the RUP (1900), its transformation into the USDRP (1905), to determine the main figures in the political processes of defending national and state interests of the first decades of the twentieth century.

Results and conclusions. The object of the study was the Parisian magazine «Tryzub / Trident», which paid special attention to the history of the formation of the RUP and the celebration of the thirty-year activity of this party. During February-March 1930, the weekly published 4 publications dedicated to the anniversary of the RUP, including an article on February 9, a report and a message. An article by former party activist I. Rudychev concerned the establishment of the RUP and its prominent figures (D. Antonovych, M. Rusov, D. Kaminsky, etc.) as well as veterans of the party (S. Petliura, V. Vynnychenko, V. Sadovsky, D. Doroshenko, D. Dontsov and others). Important were the ideas of the RUP–USDRP about the independence of the Ukrainian state, gaining its sovereignty. This national liberation platform was supported by Ukrainian emigration in the first half of the twentieth century.

Key words: *party press, Parisian magazine «Tryzub/Trident», Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Social Democratic Worker's Party, topics of publications.*

Стаття надійшла до редакції 15.07.2020